

Bírósági döntvények és szokásjogi feljegyzések „Nota”-k a Gregoriánczi-kódexben¹

A szerző a közelmúltban elég sokat foglalkozott Gregoriánczi Pál személyével² és kézirataival.³ Az Országos Széchényi Könyvtár Fol. Lat. 4126. jelzetű, alapvetően törvénytartalmú kódexe a törvényeken kívül azonban számos olyan érdekes anyagot is tartalmaz, amelynek publikálására, az említésen túl, eddig nem került sor. Az értékes Gregoriánczi-kódex relatív ismeretlenségéhez hozzájárult az is, hogy az nagyon sokáig külföldön lappangott, s így a kéziratos anyagot összegyűjtő Kovachich Márton György és fia, József Miklós sem lelhetett fel a XVIII. század végén, XIX. elején, s nem hozhatták nyilvánosságra anyagát. Talán ez lehet az oka, hogy a későbbi történészek a kéziratra előkerülése után sem fordítottak figyelmet. Néhány tétele úgy került kinyomtatásra, hogy a kézirat bizonyított másolatait, a Nádasdy- s a Festetics-kódexet⁴ vagy a még későbbi másolatokat használták. S

¹ A szerző a „Nota”-k kiadására e munkában terjedelmi okok miatt nem vállalkozhat, mint ahogy ugyan ezen ok miatt azok eredetével illetve a Formuláskönyvekhez való viszonyával sem foglalkozhat. Ezek egy későbbi tanulmány vizsgálati alapjául fognak szolgálni.

² JÁNOSI MONIKA: Egy elfelejtett XVI. századi jogász-püspök, Gregoriánczi Pál. In: Emberek és korok, szerkezetek és folyamatok (sajtó alatt); Uő.: Ki volt Gregoriánczi Pál? Történelmi Szemle (sajtó alatt).

³ JÁNOSI MONIKA: Gregoriánczi Pál kéziratos törvénygyűjteménye a XVI. század közepéről. Magyar Könyvszemle 104. (1988) 54–64.

⁴ A kéziratos egymásról való másolásának bizonyítására: JÁNOSI M.: i.m. 57–58.; Uő.: A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek. Magyar Könyvszemle 94. (1978) 235–250.; A kiadásokra: *Alsólendvai Bánffy Miklós históriája*: BELIUS, MATTHIAS: Adparatus ad historiam Hungariae. II. Posonii 1746. 112–114.; *Becsűjegyzék*: KOVACHICH, MARTINUS GEORGIUS: Supplementum ad Vestigia comitiorum ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. II. Budae 1800. 258–266.; *Magyarország királyainak története Attilától I. Ferdinándig*: BELIUS, M.: i.m. 85–95.; KOVACHICH, MARTINUS GEORGIUS: *Scriptores rerum Hungaricarum minores* tom. I. Budae 1798. 315–331.; *Oláh Miklós Hungaria-jának Gregoriánczi által kissé átdolgozott változata*: BELIUS, M.: i.m. 96–112.; *A magyar egyházi és világi hivatalviselők felsorolása egy későbbi, 1558. évre vonatkozóan*: KOVACHICH, M.G.: *Scriptores...* I. 98–111.; *Rövid anekdota a török követről, midőn Mátyás Bécsijehelyt ostromolta.*: BELIUS, M.: i.m. 114.

noha a Gregoriánczi-kódex már 1925-ben az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába került Apponyi Sándor ajándékaként,⁵ azóta mindössze Végh Gyula tett róla említést egyéb Apponyi-könyvajándék mellett,⁶ illetve Bartoniek Emma 1975-ben kézirat gyanánt megjelent posztumusz munkájában foglalkozott vele. Bartoniek azonban csak Gregorináczinak a Magyarországon uralkodó királyokról szóló krónikáját és az 1556. évi állapotok szerint a magyar egyházi és világi tisztségviselők felsorolását elemezte belőle.⁷

A kézirat — természetesen a törvényeken kívül — rövidebb-hosszabb történelmi feljegyzéseket, anekdotákat, verseket, mondókákat, közmondásokat, Enea Silvio Piccolomini néhány rövid beszédét és egy levelét, egy részletet a Bibliából, nevezetesen Mózes V. könyvéből, egy Zsigmond-kori bandérium-jegyzéket, Gregoriánczi Pál címerleírását, egy tintakészítési receptet és körülbelül 50 darab jogi vonatkozású feljegyzést tartalmaz. Mindezek az anyagok „Nota” címmel szerepelnek a kéziratban.

Az itt megtalálható történelmi históriák és anekdoták igen kedveltek lehettek, hiszen a későbbi kéziratok is átvették, és többnyire már a XVIII. században megjelentek több-kevesebb változtatással nyomtatásban is, ahogy arra már utaltunk.⁸ Tudomásunk szerint azonban még nem adták ki — holott kódexünk másolataiban is szerepel —, azt a történelmi feljegyzést, mely szerint Zsigmond császár fiú utód hiányában vejére és egyetlen leányára hagyja Magyarország trónját, majd ugyanitt később szó esik Albert haláláról, Fehérvárt történő eltemetéséről, végül V. László születéséről és rövid életrajzáról is.⁹ Az 1563. évi pozsonyi articulusok végén pedig, csak erre a kéziraatra jellemzően, egy hosszabb leírás található Ferdinánd király 1564. július 25-én bekövetkezett haláláról és temetési szertartásáról.¹⁰ Nagyon érdekesek az 1558—1568. évekre és az 1559. évre¹¹ vonatkozó, szintén csak itt fellelhető annalsztikus feljegyzések is, amelyek között pl. Nádasdy Tamás nádor 1562. jún. 2-i, Gregoriánczi Pál 1565. okt. 21-i, II. Henrik francia király

⁵ JÁNOSI M.: Gregoriánczi Pál kéziratoss törvénygyűjteménye...55.

⁶ VÉGH GYULA: Rariora et curiosa gr. Apponyi Sándor gyűjteményéből. Bp. 1925. 14.

⁷ BARTONIEK EMMA: Fejezetek a XVI—XVII. századi magyarországi történetírás történetéből. Bp. 1975. 128—131.

⁸ Vö. fentebb a 4. jegyzet.

⁹ A kézirat 147v—148r oldalain. Kéziratunk számozásánál a nyomtatott sorszámokat vettük figyelembe.

¹⁰ A kézirat 535v oldalán.

¹¹ A kézirat 503v illetve 516v oldalain. II. Henrik francia király és a pápa, Gian Pietro Carafa, halálát kétszer is feltüntették.

1559. jún. 30-i, IV. Pál római pápa 1559. aug. 18-i halálát és az új pápa, IV. Pius, megválasztását is megörökítették.

Nem kifejezetten történeti jellegűek azok az anekdoták, amely közül az egyik Lengyelországban járt pápai kövekről szól, aki csodálkozott, hogy a lengyelek sört és nem bort isznak, ugyanis a sört nagyon rossznak találta; a másik pedig a borról szól, amely olyan sok Magyarországon, hogy ezért itt ritka a sörivás. Részletesen leírja a borvidékeket, boruk minősége szerint értékelve azokat, megállapítja, hogy van vörös bor is, de több a fehér, a kun mezőkön pedig kölesből és vízből készítenek egy bozának nevezett italt.¹² Kéziratunk lapjain találkozunk egy tanulságos történettel is egy vendégfogadósról, aki a szajkóját két szóra tanította meg: az egyik a „pap”, a másik „ageb”. Egyszer vendégségbe jött a kocsmároshoz Kanizsai László pécsi kanonok. A madár elmondta a mondókáját, mire a kocsmáros megkérdezte, hogy tetszik-e a beszéde. A pap a következőket válaszolta: nagyon okos ez a madár, mindkettőnknek megmondta, ami neki jár. Nekem azt mondta, hogy „pap”, neked pedig, hogy „agg eb”.¹³

A versek közül legáltalánosabbak a kétsorosok, többnyire valamely antik szerző valamely költeményének részletei, de természetesen vannak „modernekk” is, mint pl. Laurentius Valla négysoros sírfelirata¹⁴ vagy az 1556-ban ismeretlen költő által alkotott, Szulejmánról és V. Károlyról szóló 36 soros költemény¹⁵ és Johannes Heberus 1558-ban írt 28 soros verse.¹⁶ Utolsónak említjük, holott a gyűjtemény élén áll Adam Schroter 1558-ban írt, Gregoriáncai Pál címermadaráról szóló költeményét, amelyet a tudós püspök címerleírása követ a következő oldalon.¹⁷

A kézirat legérdekesebb részét azonban minden bizonnyal azok a jogi vonatkozású feljegyzések alkotják, amelyek ugyanakkor a legnagyobb számban is fordulnak elő kódexünkben. Az 50 „nota” közül 5 (Kit lehet hamisítónak és esküszegőnek tekinteni; Az alispánok és a szolgabíró vagy zsoldosok hogyan kötelesek kicsikarni a bírságot; Arról, aki a más földjén fekvő szőlőskertet elfoglalta; A nyelv-

¹² A kézirat 329v és 388v oldalain.

¹³ A történet a későbbi másolatokban, a Nádasdy és Festetics-kéziratban is szerepel. A Gregoriáncai kódexben a 325r oldalon.

¹⁴ A kézirat 282v oldalán.

¹⁵ Az évszámot feljegyezték a költemény címe mellé. A kézirat 420rv oldalain.

¹⁶ A költemény végén ez olvasható: „1558. Magister Johannes Heberus faciebat.” A kézirat 478v oldalán.

¹⁷ Noha az évszámot más kéz írta hozzá a címhez. A kézirat 24rv oldalain.

váltságról; A testvérek vagyoni jogi egyenlőségéről, s ezért csak a legidősebb testvér perbeli megidézéséről) alapvetően azonosnak tűnik a Kovachich József Miklós által az Ilosvay-kódex alapján kiadott törvényszéki végzésekkel, döntvényekkel (decisiones).¹⁸ A többi 45 esetében azonban semmiféle azonosságra nem sikerült rábukkannunk.

Noha a késői középkorban sem válnak szét mindig élesen a jogesetek, a csak a Gregoriáncai-kódexben lévő jogi vonatkozású „nota”-kat csoportosítva a következő a helyzet: kilenc magánjogi, nyolc büntetőjog-féle és a fennmaradt túlnyomó részben perjogi, főként eljárásjogi jellegűek. A *magánjogi* jellegű feljegyzések közül egy a *tulajdonjoggal* kapcsolatos: Arról szól, hogy ha az adás-vétel valami miatt általános lenne, s így bárki jogot szerezhetne bármilyen javakra, akkor a rokonokra (agnati et cognati) semmit sem tud hátrahagyni, mint érvényesen vásároltat, hacsak nem a maga módján, amit az öröklési jog szabályoz. A *személyi jog* keretébe tartozik az a „nota”, mely szerint a gyám (tutor) törvényes korú gyámfiának (pupillus) köteles kiszolgáltatni a javait, s ha nem akarja is, a gyámfiú a saját tulajdonát elviheti.¹⁹ A *családjogot* érinti a következő két, a jószágban ülő gyermektelen özvegygel (dotalista) kapcsolatos döntvény: az egyik arról szól, amikor a javakban ülő özvegynek többen is le akarnák tenni a hitbért (dos), hogy így a javakat elfoglalhassák. Úgy rendelkezik, hogy az özvegy senkitől sem köteles felvenni, s addig maradhat a birtokon, amíg a vetélytársak civakodása véget nem ér. A másik a mostohalányával (privigna) együttélő özvegygel (dotalista) foglalkozik. Jóllehet a mostohalányt a birtok javai és jogai nem érintik, ő mégis követeli azokat a rokonokon keresztül. Ha az özvegy megházasodik és máshová költözik, a javak birtoklásáért folytatott per rászáll a mostohalányra, aki saját jogon nem is lehetne a tulajdonban, s így az ügy a továbbiakban a mostohalány tulajdonáért

¹⁸ KOVACHICH JOSEPHUS NICOLAUS: Notitiae praeliminare ad Syllogen decretorum comitalium. Pestini 1820. 400—401. — A szövegek nem szó szerint egyeznek, de arra már Bónis György is felhívta a figyelmet, hogy olvasati hibák előfordulnak benne. (Középkori jogunk elemei. Római jog. Kánonjog. Szokásjog. Bp. 1972. 218.) — Viszont a mi öt döntvényünk nemcsak olvasati hibákban különbözik a Kovachich által kiadottól. A gyakran előforduló szinonim szavak azt a meggyőződést erősítik bennünk, hogy Gregoriáncai nem ismerte az Ilosvay-kódexet, nem azt másolta, illetve másoltatta. Ezt viszont a két kézirat anyagának kevésbé alapos, nem filológiai eszközökkel történő összehasonlítása is elárulja. A döntvények az említett sorrendben a Gregoriáncai-kézirat következő oldalain: 1v és 158v (egyetlen feljegyzés két szó szerint egyező változata), 25r (a másodikként és harmadikként említettek) 25v (a negyedikként és ötödikként említettek).

¹⁹ Mindkettő a kézirat 60v oldalán.

gyámsági címen („tutorio nomine”) folyik tovább.²⁰ Az örökléssel kapcsolatban is két feljegyzés olvasható: az egyik arról szól, hogy a férj nőtestvére, a sógor-asszony (glos), az osztályos, azaz a fiútestvérel közös vagyon felosztásában (in divisione rerum fraterarum), a fiútestvér halála után minden ingóságról esküt tesz, kiváltképpen ha a felperes vele szemben semmit sem ismer el. A másik szerint természetesen az öröklött javak és ingóságok elnyerésére csak az utolsó örökös halála után van lehetőség, egyébként a pert megnyerő veszít, még akkor is, ha a per idején az utolsó örökös is meghalt volna.²¹ Talán a *kötelmi jog* keretei közé sorolható a két következő döntvény: gyakran előfordul, hogy valaki úgy lekötelezi magát valakinek, hogy ha ígéreteit vagy a megegyezésekben foglaltakat, amelyről érvényes kötelezvényt, leveleket adott, nem tartja be, még a birtokát is lefoglalják. Ha azonban nem adott semmiféle írást, nem foglalhatják le a birtokát, akár-mennyire lekötelezte is magát. A másik: a női nemesek megbízólevele (procuratoria) alapján a vallomás (fassio) két kanonok vagy törvényszéki személy színe előtt érvényes együtt az átküldő levéllel (transmissio).²²

A *büntetőjogra* vonatkozó döntvények közül több foglalkozik a *javak (Bona) erőszakos elfoglalásával*: az egyik szerint, ha valaki pert indít saját javai visszaszerzésért, tehát perben áll (in lite), és eközben sikerül kieszközölni saját javait, új ellentmondás, szerencsétlenség (contradictio) következik be, lehet, hogy két per (lis) lesz. Mindazonáltal nem illethetik patvarkodással (calumnia), mert az utolsó idézés (ultima evocatio) az említett ellentmondás miatt van. A másik szerint: ha valaki, akit megfosztottak javaitól (spoliatus), pert indít saját javai visszafoglalásáért, miután ez az öröksége, nem a tulajdonról (proprietas), hanem a visszaállításról (restitutio) szükséges csak vizsgálatot tartani, amennyiben az egy éven át „békés birtoklásban” (in pacifica possessione) volt. A következő is a javak elfoglalásának főben járó ügyére (causa capitali occupationis Bonorum) vonatkozik. Nem bűnhődik az elfoglaló halálbüntetéssel, ha már az ítélet idején visszaküldte a javakat, és a megfosztott (spoliatus) átvette tőle. Ha azonban a javaitól megfosztott nem akarja átvenni, mert pert akar indítani a megbüntetésére, ez módjában áll, de ez az elfoglalónak halálbüntetést jelent, amit semmiképpen sem engednek el. Feljegyzés készült azokra a főnemesekre vonatkozóan is, akik a jogra hivatkoznak a királyi

²⁰ A kézirat 362v és 297v oldalain.

²¹ Mindkettő a kézirat 179r oldalán.

²² A kézirat 282v és 325v oldalain.

kincstárral szemben. Támadják a nádort (*soleat fieri per palatinum iudicium extraordinarium*), követelik elveszett javaikat. De nem lehet követelésüknek helyt adni, ha egy harmadik több, mint egy éven át a birtokukon él. Csak törvényes pert indíthatnak vele szemben az idő figyelembevételével. A következő eset arra vonatkozik, aki a zálogjog szerint (*iure pignoris*) követel vissza javakat (*quis bona repetat*), amiket az alperes magánál örökjogon tartottként ismer el. Nem tekintik patvarkodásnak (*calumnia*), de érvénytelenítik a pert. Méhsörrel (*marcium*) fizet viszont az, aki elhajtja valakinek a jószágait (*pecora*) és nem juttatja vissza a harmadik napig a szolgabíró kezéhez. Ha rábizonyítják, a negyedik napon 6 köből, az ezt követő napok után pedig egy-egy köből méhsör a büntetése. Főben járó bűnnek számít a *nemesember verése* is, ha azonban a fiatal nemeset üstökön vagy pofon (*crinis vel alapa*) vágják, az elkövetőnek nem kell halálbüntetésre számítania. Ha valaki *bevádolja az alispánt vagy a szolgabírót*, s azt nem találják vétkesnek, a vádlónak bűnhődnie kell. *Nyelvváltsággal* (*emenda lingue*) büntetik az alaptalan perhalasztást vagy ennek érdekében tett, nem bizonyítható kifogásokat. Így ez a büntetése annak a személynek is, aki óvást emel, mert abban a káptalanban, akinek a tanúit felvonultatja a végrehajtásban (*in executione*), nincs elegendő számú személy.²³

Mint említettem, a legtöbb „*nota*” *perjogi* vonatkozású. A teljesség igénye nélkül ízelítő a feljegyzésekből. Az *idézésre* vonatkozóan több is található. Régi törvényre utal a következő megállapítás: ahogy az ország királyán és nádorán kívül senki sem ítélt Magyarországot határain kívül, ugyanúgy senkit sem lehet megidézni vagy perbe hívni a határokon kívül, mégha az ország határain belül kötelesek is fölötte törvénykezni. Vagy: egyetlen perlekedő (*causantius*) sem idézheti törvénybe prokurátorát másvalaki megyéje főispánja színe előtt valamely már megítélt ügyben. Más. Sajnálkozás amiatt, hogy rövid lefolyású perek esetében nem tartják be azt a szokást, hogy az idézések tizenöt vagy nyolc nappal megelőzzék a bírói vizsgálatok határnapját.²⁴ Kétszer is szerepel a kéziratban, hogy az *ok nélkül való perbefogás* (*indebita*) büntetése 100 forint. Az utóbbi esetben azt is hozzáfűzik, hogy ugyanazzal a bírsággal büntetik a megyei törvényszéken, mint a királyin.²⁵ Majd egy másik helyen: az *ok nélküli perbefogásról* az ügyet félre

²³ Az esetek sorrendjében a kézirat 362v, 218r, 60v, 218v, 131r, 25r, 152v, az utolsó két eset a 218v oldalain.

²⁴ A kézirat 354r, 25v, 362v, 25v oldalain.

²⁵ A kézirat 380v és 325 v oldalain.

lehet tenni, ha nem változik meg és nem tisztázódik róla a törvénycikk, mert legalább az 1547. évi nagyszombati diéta articulusa szól róla.²⁶ A *pertilalommal* (*perorvosló tilalom, ítéletbetiltás* = prohibita) is két „nota” foglalkozik. Az egyik csak az elkövetőre kirótt bírság összegét közli: 1 márka. A másik szerint viszont, ha valaki a tárgyalásra (ad actionem) principálist biztosított a bíróságon, akkor a pertilalom mellett (iuxta prohibitam), ha valaki megteszi, nem térhet vissza a törvényszék halasztó kifogásához (ad exceptionem dialtoriam fori).²⁷ Az egyszerű *patvarkodásra* (calumnia) vonatkozik az a feljegyzés, mely szerint ha a vádlott (reus) a vádlójával (actor) szemben semmit se tud felhozni a bíróságon, akkor ha ugyanaz a vádló ugyanazon levelek és tárgyalás alapján a vádlottat újra törvénybe idézteti, elítélik egyszerű patvarkodásért (pro vera calumnia)²⁸ és megbüntetik.²⁹ Ismét a calumnia esetét érinti és a *perhalasztásra* is vonatkozik az a döntvény, amely szerint, ha egy előrelátó felperes önmagára ártalmas tárgyalását — ugyanis a patvarkodás bűnét vagy más efféle elkövetést — el akarja halasztani, megteheti, de 6 forint büntetéssel. Kivéve természetesen azt az esetet, ha az alperes valamilyen leveleket már ez ügyben felvonultatott. Akkor nem halaszthatja el a pert, hanem végig köteles vinni és vállalni a törvényes büntetést.³⁰ *Perindítással* kapcsolatban az egyik feljegyzés megjegyzi, hogy gyilkossági pert távolabbi személy is indíthat, amennyiben a vádja egybeesik a legközelebbi rokonokéval, s más rokon személy nem képes vállalni. De csak abban az esetben, ha még nem idézték meg tanúnak.³¹ Néhány feljegyzés foglalkozik a *bizonyítással* is. Az egyik, régi jó magyar szokásra és törvényre hivatkozva kijelenti, hogy a jószágokhoz és birtokokhoz való tulajdonjogot (*ok*)levelekkel és (*ok*)leveles eszközökkel (litteris et litteralibus instrumentis) bizonyítanak, s perlekedés esetén a levelek bemutatásával történik a bizonyítás.³² Érdekes viszont, s jellemző a korra, hogy a nőnemű testvérek kérelmező levelére (ad instanciam fratrum faeminei sexus) senki sem köteles saját javainak okleveleit (litteralia instrumenta) elővezetni még a király vagy nádor

²⁶ A kézirat 218r oldalán. A glosszához hozzáfűzi, hogy hol található a nevezett articulus: 388. folio (természetesen a kézzel írt, korabeli számozás szerint.) Sajnos az ellenőrzésre nem volt lehetőségünk.

²⁷ A kézirat 218v és 60r oldalain.

²⁸ *Calumnia* minden olyan eljárás, amely az igaz tényállás szándékos és rosszakaratú mellőzésével és ferdítésével, hazugsággal és ámtítással jár, és ármanykodva mást károsítani vagy bajba keverni igyekszik.

²⁹ A kézirat 325v oldalán.

³⁰ A kézirat 372v oldalán.

³¹ A kézirat 131r oldalán.

³² A kézirat 218v oldalán.

bármilyen elismervényére sem, de hasznos peres eljárást indítani (processum formare), illetéket kérni ott, ahol az illetékről vagy leánynegyedről döntenek, s ahol más illetékről nem. Hasonlóképpen *nőket* érint az a feljegyzést is, amely szerint ha az alperes levelet diktál a felperes előtt, akkor ha a felperes nő, nem tartozik eskü tenni.³³ A bizonyítás másik módjára, az esküre, pontosabban itt a *feleslegesen, hamisan esküt tevőre* vonatkozik a következő döntvény: Ha a vádlott erőszakból lealacsonyodik az eskü által, s az ellenfél állításai bizonyítékok ellene, ha utána távol is tartaná magát az eskütől, s visszatérne a bizonyításokra (ad probationes), nem hallgatják meg.³⁴ A peres ügy végén a *bizonyításról másolatot* állítanak ki, melyet az egyik döntvény tanúsága szerint a döntést követő harmadik napig kötelesek kiadni a feleknek, s ott a felek jelenlétében átolvasni. Ha a feljegyzett bizonyítás (attestationes conscriptae) olyan hosszú, hogy kényelmesen nem tudják átolvasni a bíróságon, akkor az ügy ítélőmestere (prothonotarius) a hivatalos helyiségében elintézi azt. Egy másik feljegyzés tanúsága szerint az ügyvéd (procurator) visszahívása után egyszer lehet kérni oklevelek másolatait.³⁵ Az *ügyvéd, prokurátor visszahívására* vonatkozóan is találtunk egy feljegyzést, mely szerint ha valaki prokurátorát vissza akarja hívni, ha az éppen személyesen jelen van a bíróságon, akkor ezt megteheti, viszont fizet 200 forintot. Ha azonban távol van és embert kér a curiától, akinek jelenlétében a prokurátor visszahívását teheti, akkor a curia csak akkor ad embert, ha kitartanak a per ugyanazon határnapjainál. Viszont ha a szemben álló fél prokurátort akar tartani a visszahívás helyett, a szokásos illeték lerovása után megteheti.³⁶

Nem véletlen, hogy ebben a kéziratban annyi jogi, főként perjogi vonatkozású döntvény, szokásjogi feljegyzés fordul elő. Számos kortársához hasonlóan, Gregoriánczi Pál, a kézirat tulajdonosa, a magyar törvényhozás lehetőség szerint összes alkotásának összegyűjtésén kívül gyűjtötte, összeíratta az érvényben lévő szokásjogi döntvényeket is. Szükség volt erre, mert ugyan 1517-ben nyomtatásban is megjelent Werbőczy Tripartituma, számos megállapítása azonban már nagyon korán korrekcióra szorult. Ahogy arra már Bónis György rámutatott az Ilosvay-kódex 86r-88v fol. oldalain levő „Sequuntur quedam decisiones tabule tempore Wladislai regis in curia regie maiestatis iudicialiter per sententiam facte” c. traktá-

³³ A kézirat 218v és 152v oldalain.

³⁴ A kézirat 325v oldalán.

³⁵ A kézirat 354r és 152v oldalain.

³⁶ A kézirat 372v oldalán.

tus 12. döntvénye kapcsán, amely a „szőlőt negyed, hitbér és ítéleti teher kifizetésénél csak a föld értékére becsüli, de a földesurat az igazi érték megfizetésére kötelezi a tulajdonos(!) jobbhágnak, ha ki akarja őt becsülni. S ennyiben Ulászló király bírótársaival együtt kijavította a Tripartitumot, mondja az 1514—1516 közé datálható glossza”.³⁷ Nyilvánvaló, hogy a saját praxisában szerzett ismeretein kívül, — hiszen leveleiből kiderül, hogy számos esetben kérték fel valamely ügyben döntőbírónak, élete szinte utolsó percéig résztvett az országgyűlések üléssein, és egyike volt a két főpapnak a nyolcados törvényszéken —, korábbi időből származó glosszákat is gyűjtött, így fordulhatott elő kódexében az Ilosvay-kéziratban is meglevő, ha nem is pontosan azonos szövegű 5 döntvény, melyek — Bónis szerint — részben a Kollár-kódexben is megvannak.³⁸ A kézről kézre adott megjegyzések tehát tudni érdemes „notabile” anyagként kerültek be a különböző törvénygyűjtemények üres lapjaira. Ez vonatozik a Gregoriánczi-kódexre is. A kézírásokból következtetve a döntvények és jogi feljegyzések mindegyike 1556, azaz a kódex törzsanyagának elkészülte előtt, a törvények szövege zömének írásával egy időben készülhetett. Ez utóbbit bizonyítja nemcsak ezen „nota”-k és a törvényszövegek írójának azonos keze, hanem az a tény is, hogy nemcsak „verso”, hanem „recto” oldalakra is kerültek döntvények és más jogi vonatkozású megjegyzések. Gyűjtötte Gregoriánczi a szokásjogi jellegű anyagokat azért is, mert nagyon komoly feladattal bízták meg 1549-ben. Ferdinánd király levélben kéri fel Gregoriánczi Pált, hogy elnöke legyen annak a bizottságnak, amely elkészíti a szokásjog újabb kodifikációját, átvizsgálva Werbőczy Tripartitumát, amelynek hézagai és az egyes rendelkezéseivel ellenkező törvények szükségessé tették a változtatások eszközölését. Ahhoz a tényhez, hogy e megtisztelő feladatot Gregoriánczinak szánták, a leendő zágrábi és győri püspöknek, persze hozzájárult az is, hogy már az 1540-es évek végén nemcsak a kánonjog doktora volt, hanem ennél magasabb fokozattal is rendelkezett, nevezetesen doctor utriusque juris volt.³⁹ Noha Ferdinánd király Gre-

³⁷ BÓNIS GY.: i.m. 220. Kovachich József Miklós pontosan idézi is ezt: „Haec vero deliberatio, ac decisio facta est, per Serenissimum Dominum Wladislaum Regem, ac Dominos Praelatos, ac Barones, ceterosque Sedis Judicariae Assessores, et quidem hac deliberatione, opus Tripartitum in hac parte est correctum, ac emendatum.” KOVACHICH, J N.: i.m. 403—404.

³⁸ BÓNIS GY.: i.m. 220. és A hazai szokásjog feljegyzései c. fejezetnek 148. jegyzete.

³⁹ A doctor utriusque juris címet 1548-ban szerezte meg Bécsban. LOCHER, JOHANN JOSEPH: Speculum Viennense, seu magistratus antiquissimae et celeberrimae Universitatis Viennensis, a primo ejusdem auspicio ad nostra tempora chronologiae, historice et lemmaticae, Viennae I. 1773. (Kéziratban II., III. Viennae 1774.). Az adatunkra a II. köt. 38.

goriánctihoz intézett levele, amely 1549. március 14-én Prágában íródott, még „Venerabili Paulo, decretorum doctori, lectori, canonico et vicario ecclesie Zagrabensis etc. fideli, nobis dilecto”⁴⁰ titulálja. A felkérés azért történt Ferdinánd részéről, mert az 1548. évi XXI. cikkely a király feladatává tette a jogtudósok kiválasztását, s ő Gregoriáncti Pál, az elnök, személyén kívül Újlaky Ferenc győri püspököt és királyi helytartót, Mérey Mihály királyi tanácsost, személynököt, Szarvaskendi Sybrik Gergely királyi tanácsost, Kamarjay Tamás országbíróhelyettest, Pókatelki Zombor Jánost, a királyi ügyek igazgatóját és Bodenarius Márton híres bécsi jogtudóst jelölte. A bizottság 1553-ra készült el munkájával a „Quadripartitum opus juris consuetudinarii regni Hungariae”-vel.⁴¹ Közismert tény viszont, hogy e munka sohasem örvendett olyan népszerűségnek, mint a Tripartitum, s ehhez bizonyára az is hozzájárult, hogy csak későn, a XVIII. század végén jelent meg nyomtatásban.

Rendkívül érdekes, és jogtörténeti szempontból hasznos lenne, ha a Gregoriáncti-kódexben található kb. 50 döntvényt és jogi vonatkozású feljegyzést összevetnénk a Tripartitum és Quadripartitum anyagával, és összehasonlítanánk a törvényekben lefektetettekkel is. Így az egyes glosszák korára vonatkozóan is megállapításokat tehetnénk, s mindenképpen gazdagítanánk a XVI. században élő szokásjogról szerzett ismereteinket. Ez azonban meghaladja jelenlegi terjedelmi lehetőségeinket, s mindenképpen a későbbi kutatás feladata lesz.

⁴⁰ LASZOWSKI, AEMILIUS: Monumenta Habsburgica Regni Croatiae, Dalmatiae, Sclavoniae. III. Zagreb 1917. 326–327.

⁴¹ Első nyomtatott kiadása: Zagreb, 1798. Ez az első kiadás a Praefatio I–II. oldalán felsorolja a bizottság tagjait is méltóságukkal együtt.